

Urovekkende og viktig kritikk om skolens omsorgssvikt

Åshild Berg-Brekhus
Høgskolen på Vestlandet, Norge

En anmeldelse av Ole Martin Moen: *Skolens omsorgssvikt*. Cappelen Damm Akademisk, 2023, 127 sider.

I boken *Skolens omsorgssvikt* spør filosof Ole Martin Moen (2023) om barn og unge blir utsatt for systematisk forsømmelse og mishandling i dagens skolesystem. Moen er utdannet lærer og har undervisningserfaring både fra skolen og lærerutdanningene. Han har imidlertid sitt nåværende virke som fagfilosof og professor i etikk innen helsevitenskapene, og det er fra denne synsvinkelen han spør om skolen har blitt et brutalt og skadelig regime der barn ikke får den omsorgen de har behov for. Moens

Korrespondanse: Åshild Berg-Brekhus, e-post: abb@hvl.no

© 2023 Åshild Berg-Brekhus. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: Berg-Brekhus, Å. (2023). Urovekkende og viktig kritikk om skolens omsorgssvikt. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 9, 211–214. <http://doi.org/10.23865/ntp.v9.5631>

spørsmål er både «urovekkende, modig og viktig», kan vi lese på den vel 100 siders meningstette bokens bakside.

Boken tar opp barns og unges grunnleggende behov. Det å lære og å tilegne seg kunnskaper er sentrale og viktige behov som skolen primært sett orienterer seg mot. Barn og unge har imidlertid mange andre behov som de ikke er i stand til å få tilfredsstilt, eller sørge for å bli møtt på, selv. Emosjonelle og sosiale behov, nødvendig beskyttelse mot påføring av skade og ikke minst fysiske behov, som ernæring, er like viktige i deres hverdagsliv. Disse behovene blir gjerne knyttet til hjemmet og foreldrenes ansvar, men er selvsagt også til stede på dagtid under opphold i skolen. Dersom det oppstår en kløft mellom barn og unges behov og i hvilken grad skolen evner å møte disse behovene, og dersom dette spriket er så *vedvarende* og *omfattende* at det setter fysisk og psykisk helse og utvikling i fare, kan det benevnes som *skadelig omsorgssvikt*.

Moen definerer omsorgssvikt ved å skille mellom *forsømmelse* og *mishandling*, som henholdsvis peker på at voksne unnlater å gjøre det som er nødvendig for å sikre at barn og unges behov blir møtt, eller at voksne gjør aktive handlinger som direkte skader barn og unge.

Forsømmelse kan blant annet oppstå fordi det er urimelig å anta at én voksen lærer, i grupper med 20–30 barn eller unge, kan ivareta, være observant og tilgjengelig og i stand til å respondere på de sosiale og emosjonelle behovene som alle i gruppen har, samtidig. Dette kan for eksempel være behov for hjelp og støtte til «å sette ord på det de opplever, tolke egne reaksjoner og forstå den rollen de spiller i det sosiale miljøet rundt seg» (s. 20). Med ressursrammene lærere, rådgivere og sosiallærere har, vil en vanlig hverdag kun gi dem tid til et par minutter per barn til slik utenomfaglig oppfølging. Ernæringsbehovene som er nødvendige for at barn og unge skal kunne opprettholde konsentrasjonen i løpet av skoledagen og holde seg friske, kan også forsømmes. Boken henviser her til at kun 41 prosent av barn og unge spiser grønnsaker, frukt eller bær i skoletiden (Bakken, 2022, sitert i Moen, 2023, s. 22), og at overvekt og fedme er et økende problem (Departementene, 2022, sitert i Moen 2023, s. 22). At foreldrene gis ansvar for barns ernæring i skoletiden er uforsvarlig, fordi skolens måltider er fragmenterte, og barna spiser heller ikke alltid sammen med de voksne. Å følge opp om barn og unge kjøper usunn mat i nærbutikken, eller om de spiser medbrakt mat som foreldrene har forsyret, er derfor vanskelig. Barn og unges beskyttelsesbehov fra vold som mobbing, trakassering og utestenging fra medelever, kan videre forsømmes. Moen underbygger dette med analyser som viser at 6 prosent av barn og unge blir systematisk mobbet i skolen (Wendelborg, 2021, sitert i Moen, 2023, s. 23), og at 23 prosent av jentene og 32 prosent av guttene gruer seg til å gå på skolen (Bakken, 2022, sitert i Moen, 2023, s. 25).

Kan skolen også *mishandle barn og unge*, spør Moen, og hevder at *psykisk mishandling*, som kan være «trakassering, nedverdiggelse, trusler, skremmende atferd eller vedvarende påføring av farlig stress», kan forekomme i skolen (s. 25). Boken henviser til Kari Killéns (2019, sitert i Moen, 2023, s. 28) forskning om hvordan prestasjonspress og skolens vurderings- og karaktersystem medfører en betydelig og skadelig

stressfaktor, og at mange barn og unge konstant blir stilt overfor krav som ikke står i forhold til deres evner. Boken henviser videre til alvorlige bekymringer om at «skolen gjør barn syke», at «stress påført av skolen kan leder til engstelse, depresjoner og uro, og at dette i neste omgang gjør barn og unge dårlig i stand til å ta til seg læring» (Alver & Kristiansen, 2017, sitert i Moen, 2023, s. 30-31). Symptomer på mishandling vil variere etter hvilke *taklingsstrategier* barn og unge tar i bruk, hevder Moen. For eksempel vil *dissosiering, uro, aggresjon* eller *overdreven tilpasning* kunne vise seg. Fra skolens og læreres side blir slike symptomer ofte møtt og tolket som atferdsvansker, skulking eller skolevegring (s. 31–32).

Utfordringene som boken belyser, forklares delvis ved at samfunnsutviklingen og utdanningssystemene har endret seg så fort og vesentlig at skolen ikke har vært i stand til å innstille seg på det. Tiden barn og unge oppholder seg i skolen har økt svært mye. Tidligere, da oppholdet strakk seg over kun få timer i løpet av en hverdag, var det hensiktsmessig at formålet var skolefaglig læring. Barn og unge i dagens samfunn tilbringer imidlertid så mye tid i skolen at det er et presiserende behov for å drøfte om skolens innhold er til barnets beste. Arbeidsforhold generelt sett har endret seg fra mindre arbeidstid og mindre arbeidsbelastning, men skolen har gått motsatt vei. Barn og unge må også ta med seg arbeid hjem i form av lekser, hvilket skaper et konstant arbeidstrykk og stress for dem. Hvor mye av skoletiden som bør være dedikert til skolefaglige kunnskaper og målbare læringseffekter, og hvor mye som bør vies til å møte andre behov hos barn og unge, må derfor tas opp til revurdering, hevder Moen.

Heldigvis fremhever boken også at det er mange barn som har det bra i skolen (s. 34). Moen spør derfor om han kanskje tar feil om skolen og overdriver, men fastholder likevel påstanden om at skolen, slik den er nå, bør endres dramatisk, og at det bør skje raskt. Han tar også opp en rekke forhold og tiltakskjeder som kan hindre omsorgssvikt i skolen og det som benevnes som en «industrialisering av barndommen». Avslutningsvis etterlyser Moen kritikk fra bokens lesere og håper at boken vil føre til debatt (s. 110–112).

En mulig kritisk innvending er bokens karakterisering av omsorgssvikt i skolen som «en blindflekk innen skolefeltet» (s. 12) og påstanden om at pedagogikkfaget, «slik det blir praktisert i Norge, i bekymringsverdig grad har et skoleorientert fokus» (s. 40). Som nåværende lærerutdanner og førsteamanuensis i pedagogikk, med mange års erfaring fra skoleverket, men med tidligere tilknytning til sykepleierfaget og helsevitenskapene, ser jeg ikke at dette kan stemme. Tvert imot har store mengder pedagogisk litteratur, forskning og publikasjoner fra pedagogikkfaget i lang tid advart mot OECDs innflytelse på skolen, den nyliberale humankapitalteorien, samt den konkurranseorienterte kunnskapsøkonomiens testregimer og hvilke mulige negative virkninger disse forholdene kan ha for barn og unge. Moen trekker selv frem noe av disse eksemplene i boken sin.

Hva er så nytt i denne boken? Moens vinkling kan være virkningsfull og oppsiktsvekkende fordi diskursen han fører, og måten han adresserer de belyste utfordringene i skolen på, ikke tilhører pedagogikkens språk. Skråblikket som utspiller seg i boken

kan derfor bidra til å rykke lærere og skolefolk ut av tatt-for-gitte forestillinger om hva skolen er og bør være. Boken kan imidlertid også etablere motstand som hindrer ettertanke og refleksjon, og kan hemme læreres mulighetsbetingelser til å ta det handlingsrommet de har i skolehverdagen for å hindre nettopp omsorgssvikt. Bokens synsvinkel fra helsevitenskapene kan fort skape interessekonflikter og profesjonskamp om hvem som eier skolen og elevenes opplæring. Det er derfor viktig å presisere at Moen ikke beskylder lærere som arbeider i skolen for omsorgssvikt *per se*. Tvert imot roser han lærerstanden for den innsatsen de gjør i skolehverdagen (s. 77). Det er *skolesystemet*, og de *strukturelle problemene* som kan medføre omsorgssvikt, han retter sin kritikk imot.

Angående systemkritikk er det er liten tvil om at skolepolitikken som har vært ført de siste tiårene har stått i konflikt med den norske pedagogiske og allmenndidaktiske kulturen. Erodering av pedagogikkfaget har videre bidratt til å marginalisere læreres pedagogiske kompetanse ved å redusere pedagogikkfagets plass i lærerutdanningene. Det sterke fagfokuset og fagdidaktikk har vært det domenet som har overtatt pedagogikkens tidligere autonomi og autoritet i opplæringsfeltet (Gundem, 2011; Løvlie, 2003). Når det gjelder filosofiske, etiske og menneskesynsrelaterte spørsmål, er pedagogikkens mest grunnleggende *ethos* å skape mulighetsbetingelser for utvikling av menneskelige potensial og gode liv ved å veilede barn og unges inntreden i og møte med verden og sitt eget liv. Omsorg står helt sentralt i dette arbeidet, og hvordan omsorg skal inngå i all pedagogisk virksomhet, skal lærere ha grundige kunnskaper, ferdigheter og kompetanse om.

En tilføyelse til Moens tiltakskjede for å hindre omsorgssvikt i skolen, kan derfor være et spørsmål om å gjeninnføre pedagogikkfaget som den mest sentrale og styrende kjernen i all undervisningsvirksomhet. Skal dette være mulig, må imidlertid faget tilskrives vesentlig mer plass, både som timetall og innhold, i alle lærerutdanningene. Dette er kanskje først og fremst et politisk spørsmål. Det er imidlertid også et spørsmål som må tas i og mellom utdanningsetater, skolefolk og lærere. Moens modige formidling av denne bokens budskap, gjør den derfor til viktig og nødvendig lesning til ettertanke og debatt for alle som beskjeftiger seg med skole og skolepolitikk.

Referanser

- Bakken, A. (2022). *Ungdata 2022. Nasjonale resultater* (NOVA-rapport 5). NOVA/OsloMet. <https://hdl.handle.net/11250/3011548>
- Departementene. (2017). *Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (2017-2021)*. <http://hdl.handle.net/11250/2491135>
- Gundem, B. B. (2011). *Europeisk didaktikk. Tenking og viten*. Universitetsforlaget.
- Killén, K. (1999). *Sveket 2* (5. utg.). Kommuneforlaget.
- Killén, K. (2021). *Sveket 1* (6. utg.). Kommuneforlaget.
- Løvlie, L. (2003). Det nye pedagogikkfaget. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 87(1–2), 2–18. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2987-2003-01-02-02>
- Løvlie, L. (2021). *Politisering og pedagogisk motstand*. Fagbokforlaget.
- Wendelborg, C. (2021). *Mobbing og arbeidsro i skolen. Analyse av elevundersøkelsen skoleåret 2021/21*. Samfunnsforskning.